

héten. Egy fokkal tágabb kört alkothatnak erre a célra az úgynevezett kisközösségek tagjai. Nem egy ilyen csoport erre is szakít időt, és teremt hozzá imádságos környezetet. Mert csak akkor lesz pozitív eredménye a testvéri intésnek, ha érezzük, hogy a másik szeretetből mutat rá gyengeségünkre, ha bízunk benne, hogy valóban jót akar nekünk. Ennek egyik fokmérője saját magatartásom lehet: miért és milyen módon próbálok én őszintén nyilatkozni a másiktól, s szeretet vezet-e ebben vagy sértettségem? Újabban a testvéri nyíltság és intés egyik sajátos formáját dolgozták ki egyes plébániákon. A szentmise végén kérdőívet osztanak ki, amelyiken a résztvevők közlik, hogy mit tartottak a prédikációról (tartalmilag, formailag mi tetszett nekik, mi nem, mit lehetne jobban kidolgozni, mit kellene elhagyni stb.). Természetesen ennek csak akkor van értelme, ha a prédikáló papok és diakónusok nem kritikának hanem a testvéri szeretet és felelősségérzet jegyeinek tekintik ezeket a megnyilvánulásokat, s ennek megfelelően fel is használják a megjegyzéseket.

A lélektani ismeretek ezen a ponton is hasznosak lehetnek. A pszichológusok ugyanis két típust fedeztek fel az emberek között. Vannak, akik beállított-ságuknál fogva inkább „intrapunitívek”, mások pedig „extrapunitívek”. Az elsők hajlamosabbak arra, hogy a nehézségek, sikertelenségek okát magukban keressék. A második csoport pedig eleve a „többiekben”, a másokban véli fel-fedezni a bajok, szerencsétlenségek okozóját. Az extrapunitív tehát úgy foglal el védekező álláspontot, hogy kezdettől fogva és öntudatlanul is ellentámadásba megy át a másikkal szemben. Az intrapunitív figyel a másokra, talán rágódik is megjegyzésein, magatartásán, de fél, s nem mer változni, nehogy valakinek is kellemetlenséget okozzon. Mindkettőnél segíthet tehát az önismeret ahhoz, hogy helyes lelkiállással fogadja a testvéri intéseket, képes legyen kiegyensúlyozottan haladni előre.

Mert, ahogy Szent Pál többször int: a cél még előttünk áll. Küzdenünk kell a hit és szeretet páncéljában, az üdvösség reményének sisakjában (2Tesz 5,8). Meg kell vívunk a hit jó harcát (1Tim 6,12), hogy elnyerhessük az igazság győzelmi koszorúját (2Tim 4,7).

Luc Aereus

KATEKÉZIS ÉS MEGTÉRÉS

Amikor megtérésről és katekézistről hallunk, elsőnek egy pedagógiai módszer gondolata merülhet fel bennünk. Tanulmányunk végén erre is kitérünk. De a témát mint ténykérdést is vizsgálhatjuk, s kérdezhetjük: Találkozunk megtérésekkel ma, a XX. század végén a gyermekkatekézis révén? Erről az oldalról tanúság formájában közelítem meg a problémát. Mondanivalóm természetesen részlegesen marad. Azokról az esetekről szeretnék tanúskodni, amelyeket

magam vagy munkatársaim tapasztaltunk. Ne felejtsük el, hogy az idő lényeges tényező ezen a területen: legtöbb esetben éveken keresztül követhettük nyomon a megtérteket és családjuk tagjait.

Megkereszteltek megtérése az iskolai katekézis által

Leggyakrabban megkereszteltek megtérését tapasztaltuk, mégpedig rendszerint a gyermekkatekézis alkalmából, ritkán serdülőknél, néhányszor a felnőtteknél. Beszélhetünk tehát keresztség utáni megtérésről, jóllehet ez a kifejezés magyarázatra szorul.

A megtérés klasszikus sémáját ugyanis a következő lépésekkel vázoljuk: A vallástalan környezetben felnőtt egyén vagy család felfedezi az evangéliumot, felfedezi Krisztus személyét, s a katekézis révén felkészül a keresztségre. Ez a klasszikus séma azonban ritkán fordul elő a szokásos katekézisinél, ahol a már megkeresztelt gyermekek vagy felnőttek részesednek hitoktatásban. Az is igaz, hogy legtöbbször „szociológiai” keresztségről van szó: a gyermekek nagy része nem tudatosítja magában, hogy meg van keresztelve. Kérdezze meg csak a hitoktató az iskolában: „Ki van már megkeresztelve?” A gyermekek nagy része nem tudja... s megkérdezi a szüleit! Csodálkozva mondják a következő hittanórán: „Szüleim azt mondták, hogy engem már megkereszteltek!” Vagyis sok gyereknek semmi kapcsolata sincs Krisztussal, nem gyakorolják vallásukat, nem tudatos bennük a lelki élet és az Egyházhoz való tartozás.

Ezek a megkeresztelt gyermekek életük első vallásos élményeit a katekézis folyamán szerzik. Egyesek elfogadják, hogy evangelizálják őket; megnyílnak Krisztus és az Egyház örömhírére, világképük átalakul és számukra Jézus valóban a Feltámadott lesz. Hisznek, imádkoznak s új hitük szerint cselekszenek.

Ez a „megtérés” egyedül csak azért fogant meg lelkükben, mert katekéziszre jártak. Az ilyen gyermekek ugyanis eddig nem álltak semmilyen kapcsolatban az Egyházzal, s csak a hitoktatás és a gyermek-lelképásztorkodás hozta meg bennük a változást (ha az utóbbi működik a hitoktatás kiegészítőjeként). Sok ilyen elemi iskolás gyermek képe merül föl előttem: többek között egy leánykéé, aki egyedül lett hívő családjában, ahol még három testvére is él. Eszembe jut az a kisfiú, akit a hitetlen szülők a nagymama kérésére kereszteltek meg, s aki — a nagyszülő halála után — teljesen kereszténytelen környezetben nőtt fel.

Számos gyermek helyzete elevenedik fel emlékezetemben, akiket valóban megkapott első elemista korukban a Názáreti Jézus, s akiknél a hitoktató volt a lelki átalakulás gyújtópontja. De a megtérés nem egy nap munkája, nem is egy meghatározott időé. Mily sokan morzsolódnak le a serdülőkor veszedelmei között, néhány évvel azután, hogy találkoztak Krisztussal... Véglegesen hagyták el? Bizonyára nem, ha útjukon ismét találkoznak élő és életető tanúkkal.

A keresztségi katekézis

Az iskola hitoktatási terve szerint a keresztségről is beszélni kell. Belgiumban az elemi iskola IV. és VI. osztályában tárgyaljuk részletesen. Nem egyszer megtörtént — s erről tanúskodom —, hogy meg nem keresztelt gyermek a szó szoros értelmében „tudatára ébredt” ennek a szentségnek, jóllehet eddig minden belső visszhang nélkül vett részt a hittanórákon.

Mikor születik meg egyesekben ez a mély vágy: „Nem vagyok megkeresztelve. De miért ne lennék?” Főleg akkor, ha a keresztséget tárgyaló katekézisi lendületes: a gyermekek elhozzák a keresztelésükkor készített fényképeket vagy azokat a leveleket, amelyeket családjuk erre az alkalomra kapott. Ha a szülők tanúságot tesznek, s elmondják, miért kereszteltették meg gyermekeiket, vagy ha a többi gyermek illetve serdülő maga is kifejti a keresztség szépségét, jelentőségét.

Ez a találkozás a meg nem keresztelték számára még nem jelenti a Krisztusba való belegyökerezést, s azt sem, hogy azonnal testvérekké váltak a többiekkel az Egyházban. De ezeken az órákon rendszeresen jönnek hozzám gyermekek, akik felteszik a kérdést: „Én is megkeresztelkedhetem?” Mit szoktam ilyenkor tenni? Megjegyzem, hogy örülök ennek a kérdésnek. De várok, vajon szalmaláng volt-e ez a lelkesedés, vagy tartós, visszatér-e a gyermek a tárgyra: „A múltkor mondtam, hogy nem vagyok még megkeresztelve. Komolyan gondolkodok rá.” Csak ezután kezdődhet meg az igazi párbeszéd; először magával a gyermekkel, majd a szüleivel, később pedig osztálytársaival és az egész keresztyén közösséggel. Kezdetét veheti a személyes és közösségi előkészület a keresztségre.

Gyakran megfigyeltem, hogy a hosszabb közösségi előkészület szerencsésen felébresztette a csoport egyik-másik gyermekének alvó hitét is („megterítette”). Nagyon jól emlékszem, egyik nap egy elemi iskolás gyermek pontosan a fent idézett szavakkal közölte velem, hogy meg akar keresztelkedni. Többször is megismételte kérését, megkezdhettük tehát a komoly párbeszédet. Néhány hét múlva, amikor közöltem vele, hogy szeretnék beszélni a szüleivel, a kisfiú határozottan tiltakozott. Elég feszült eszmecsere után közölte, hogy nem akarja ezt a találkozást, mivel egészen biztosan ellenezni fogják a keresztséget, hiszen harcos tagjai egy ateista mozgalomnak. Pár hónap múlva mégis úgy határozotunk, hogy beszélünk szüleivel. „Gyanítottuk, hogy valami készül. A gyerek oly lelkesen beszélt a hittanórákról” — jegyezték meg. Elmondották azt is, hogy nem azért írárták be a gyermeket a katolikus iskolába, mert vallásos jellegű, hanem azért, mert közel van a lakásukhoz és jó képzést ad a diákoknak. A szülők végül is beleegyeztek, hogy gyermekük tőlük eltérő utat járhasson. „Nem támogatjuk vallásgyakorlatában — mondotta az apa —, de nem is akadályozzuk.” Egy év múlva, kevéssel fia keresztsége után pedig így nyilatkozott: „Nem is kellene kisbabaként keresztelni a gyermekeket. Fantasztikus, mennyire meggyőzően képes kifejezni a gyerek (és iskolatársai)

azt, amiben hisz... Micsoda lelki mélység!" Két év múlva, sajnos, a család elköltözött a városból, s többször nem találkoztam a kisfiúval. Nem tudom tehát, sikerült-e megbirkóznia környezete ateizmusával.

A legtöbb gyerek és család számára a probléma az, hogy nincs állandó kapcsolatban egy keresztény közösséggel, nem vesz részt a plébániai életben. Ezzel magyarázható, hogy amikor a gyermek befejezi az elemi iskolát, gyakran (bár ideiglenesen!) kiálszik ragaszkodása Krisztushoz, mivel véglegesen nem gyökerezett bele az Egyházba.

Lelkipásztori kíséret fiatalok számára

Az elemi iskola vége nem szükségképpen eredményez megállást, megtorpanást mindenkinél. Rendszerint azt tapasztaljuk, hogy a serdülők is szembe-sülnek a hit kérdésével, Krisztussal: „És te szeretsz engem?” Főként akkor élük át ezt, ha mi, lelkipásztorok nyomon követjük őket fejlődésükben, ha élvezhetik egy csoport vagy fiatalokból álló kisközösség támaszát. A gyermekkor utáni újramegtérés akkor következik be, ha a csoport illetve közösség nem zárja ki az igazi kérdések — beleértve a hitetlenség és a hitbeli kétely — felvetésének lehetőségét.

A bérmálás és a hit megvallása — feltéve ha nem formalitások és pusztá kötelességek — jelentős életmozzanatok lehetnek a fiatalok számára: hitük újraéledésének kifejezői. Itt is tapasztaltam, hogy nem ritkán ezek a fiatalok az egyedüli gyakorló keresztények családjukban, s egyedül ők tartanak igényt az Egyház lelki támogatására. Ifjúsági csoportokon belül számos alkalmat találunk arra, hogy keressék Istent, hűségesek maradhassanak keresztvárségi ígértetűkhöz és keresztényként éljenek.

A szentségek kiszolgálása: magával ragadó lehetőség

A fiatalok számára a szentségek kiszolgáltatása vagy más lelki elmélyülés a megtérés csírája lehet, ha fejlődési fokuknak megfelelő módon történt az előkészítés és az ünneplés. Nem egyszer tapasztaltam ugyanis, hogy a serdülők a keresztele után felkeresték a szentséget kiszolgáltató papot: megragadta őket az egész ünnep, mivel tevékenyen vehettek részt mind az előkészítésben, mind pedig magában a liturgiában: rajzokat készítettek, összeállították a hívek könyörgését, feldíszítették a kápolnát stb. Ugyanezt tapasztaltam, ha aktív szerepet kaphattak a bérmálkozásakor, a szentmisék s a kiengesztelődés szentségének ünneplésében.

Döntő hatása lehet a szertartást végző személynek, az ünnep vezetőjének (animateur/animatrice), főleg ha belekapcsolódott az előkészületekbe. Kezdetben a gyermekek talán csak azért vesznek részt mindenben, mert a csoporthoz tartoznak. Ha azonban a celebráns vagy a vezető egész lényével (nem annyira szavaival, hanem magatartásával, gesztusaival) tanúskodik arról, ami végbemegy, ha tudatosítja bennük a szentség jelentőségét, ha sikerül megél-

tetni a szentség értelmét, akkor sokak számára igazi lelki haladás kezdetévé válhat.

Emlékszem például egy esetre; a cserkészeknél történt. Új, nemzeti lelkészt kaptunk, aki első alkalommal vett részt a tiszti kiképzésen. A fiatalok (már 20—25 körüliek) azonban nem tudták, hogy az új társuk lelkész, s fesztelenül kérdeztek, s szabadon beszéltek összes problémáikról. Az étkezés folyamán csodálkozással vették tudomásul, hogy a hosszúhajú, „szuper-szimpatikus” kollégájuk pap. Alig hitték el. Az esti eucharisztikus liturgia három óráig tartott. Pap társuk vezette a szentmisét és a megelőző vigiliát, s a fiatalok elragadtatva vettek részt, megfogta őket lelkészük hívő magatartása a liturgiában és a feltámadt Krisztus, akivel rajta keresztül találkozhattak. A résztvevők közül nem egy mondta később, hogy hite azon a szentmisén vert gyökeret. Évek múlva ismét találkoztunk néhányan a csoportból. Többen megemlézték, hogy az a liturgikus ünneplés fordulópontot jelentett az életükben.

Felnőttek megtérése

Arról is tanúskodhatom, sok más kollégámmal együtt, hogy nemcsak gyermekek és ifjak szembesülnek Krisztussal a katekézis folyamán olyannyira, hogy valóban megtérnek. A felnőttek is megtérnek, leginkább gyermekeik révén. Az ő megtérésük igen gyakran tartós, életre szóló.

Legutóbb egy háromgyermekes édesanyánál tapasztaltam ezt. Legidősebb gyermeke nyolc éves és a múlt évben kérte a keresztséget. Az édesanya pedig az elmúlt hónapban mondotta: „Gyermekeim, s elsősorban a legidősebb, ismételten hangoztatják: Van Isten! Így magam is visszatértem az Egyházhoz, s újból hiszek Istenben. Évekkel ezelőtt, gyermekkorom végén hagytam el hitemet.” A férj, a gyermekek apja még nem képes világosan látni, nem tudja, hogy mi is megy végbe családjában, de éjszakába nyúló eszmecsérért folytatnak minderről.

Számos plébánia és katolikus iskola igazolhatja, hogy évente igen sok szülő számára valóságos sokkot jelent, amikor összejönnek az első áldozók szülei, hogy előkészítsék az ünnepséget. Megdöbbenve tapasztalják, hogy egy „más” egyházzal állnak szemben, mint amilyent évekkel ezelőtt elhagytak: dinamikus, újszerű, emberséges, s nyíltan fogadja az embereket, — mindez természetesen függ attól, hogyan élük meg az Egyházat az előkészítő csoport és vezetői. Nem egy szülő ekkor kezd — először életében — tudatosan és szabadon keresztény életet élni.

Néhány példát említhetek még. Egyik fiú bensőségesen készült a hitvallásra. A pap hangsúlyozta neki a vasárnap megszentelésének fontosságát: ott találja meg a szükséges kapcsolatot a közösséggel, s ott őrizheti meg hitét Istenben. A serdülő megértette a felszólítás jelentőségét és fontosságát. Mintha „ragályos betegség” lett volna (ami szinte elkerülhetetlen, ha valaki megtér) pár hónap múlva már nővére is vele ment a szentmisére. Az év fordul-

tával pedig egyik reggel az édesapa, a városrész órásmestere is megjelent a templomban, s azóta is rendszeresen jár.

Valamelyik plébánián néhány szülő azt kérte, hogy gyermekeik „privát” (micsoda borzalmas kifejezés ennek a fogalomnak a jelzőjeként!) végezzék első szentáldozásukat, vagyis anélkül, hogy a szülők részéről bármilyen „hitbefektetést” is kívánna. A plébános feltétele az volt, hogy néhány héten át folyamatosan vegyenek részt a szombat esti szentmisén. Ezek az esti eucharisztikus ünnepségek különös tekintettel vannak a gyermekekre és elsőáldozási előkészítésükre. Nem gyermek- hanem inkább családi misék, ahol a liturgia megélésében figyelemmel vannak a szülőkre és szerepükre is. Az újonnan érkezett szülők csoportja egész sor váratlan dolgot tapasztalt. Mindenekelőtt megállapították, hogy gyermekeik — az ő felnőtt elvárásaikkal ellentétben — lelkesen járnak misére, sőt kérik, minél gyakrabban jöhessenek. Aztán észlelték, hogy ők maguk is felfedezték a liturgiát: csodálkozva állapították meg, hogy mind egymás közt, mind gyermekeikkel már „beszédtéma”. Persze ezeket a családi miséket teljesen átjárja a tevékenység: élénk ritmus, váltakozó mozdulatok, felkiáltások, hitvallások... Egyszóval: valóságos liturgia, azaz cselekvés folyik. Az ünneplés egyes mozzanatait maguk a családok vezetik. Fogadják a híveket, részt vesznek a bevezető részben, az igehirdetésben, a hívek könyörgésében, az adományok gyűjtésében és elosztásában stb.

A szülők és a nagyszülők a hét folyamán otthon, gyermekeikkel együtt készülnek fel az istentiszteletre, hogy a megfelelő helyen — amiért felelősek — átadják a közösségnek részüket.

De a legnagyobb meglepetés akkor érte őket, amikor a liturgiáért felelős csoport felkérte ezeket az újonnan jött szülőket, hogy vállalják ők az istentisztelet egyik mozzanatának vezetését a következő szentmisén. Minden segítséget megígértek nekik, s néhány gyakorlati és egyszerű meglátást, észrevételt azonnal közöltek velük a feladatra vonatkozóan. Átadták a megfelelő vasárnap miséjének a szövegét, s címet is kaptak, akihez nehézség vagy bizonytalanság esetén fordulhatnak. Végső meglepetés: minő nagy örömmel vállalta ezeknek a családoknak jó része feladatát a liturgiában, jóllehet évek óta nem gyakorolták hitüket. Ez az öröm átragadt másokra is, s az újonnan jöttek nagy része — ez után a bevezető szakasz után — hűségesen gyakorolta hitét, bekapcsolódott az egyházközség életébe.

Vallásváltoztatás

Meg kell említenünk egy másik jelenséget is, mégpedig azt, hogy egyik-másik gyerek — bár ez ritkán fordul elő — bejelenti óhaját: vallást szeretne változtatni. Elég gyakran megesik, hogy Belgiumban meghonosodott muzulmán származású szülők leszármazottai (a 3. és 4. nemzedék) együtt akar iskolatársaival a szentáldozáshoz járulni, illetve a bűnbánat szentségében részesülni. A katolikus hittan révén (ezekben az iskolákban az egyetlen vallásban)

megismerkednek Jézus Krisztussal, s így valóban részt vesznek a hitoktatásban, s megértik, mit jelent a bűnbocsánat, mit jelent a szentáldozás.

P. Roggmans, a Vatikán szakértője a mohamedanizmus kérdésében, legutóbb belgiumi látogatásakor határozott választ adott: „Szó sem lehet arról, hogy egy fiatal muzulmán 21 éves kora előtt áttérjen a katolikus vallásra” (Társadalmilag nincs elég önállósága).

Ritkán, de az is előfordul, hogy a gyermeknek „követnie” kell szüleit egy másik vallásba vagy szektába. Személyesen is találkoztam olyanokkal, akiknek szülei Jehova tanúi lettek. Meg kell mondanom: ezek a gyermekek pár hónap alatt teljesen átálltak szüleik vonalára. Ez a jelenség elgondolkodtathat minket is, mit jelent a „megtérés”, s miért tartjuk fontosnak, hogy családokat nyerjünk meg az Egyháznak.

A megtérés pedagógiája

Befejezésül érinteni szeretném azt a pontot is, amit a „megtérés pedagógiájának” nevezhetnénk. Nem pedagógiai tanulmányt kívánok írni, csak rá akarok mutatni néhány súlypontra és megfontolásra, amelyekből számos katekéta merít, hogy gyakorlatilag előmozdíthassa a megtéréseket. Az előbb idézett példák már sejtetik ezeket a súlypontokat: részvételt biztosító katekézis, élő liturgia, a szentségek felvételével lépést tartó lelkipásztorkodás. Ezek az elemek jobban fellelhetők a gyermekkorban, mint a serdülőknél. André Godin tanulmányait felhasználva, a következő elemeket emelhetjük ki a megtérés pedagógiájának megvilágítására:

— Magával ragadó tanúságtétel: hozzuk kapcsolatba a fiatalokat hívó társaikkal és hívő felnőttekkel.

— Az eddigi merev beállítottságok és attitűdök levetkőzése: ne kényszerítsük a fiatalokat arra, hogy gyermekkori vallásosságuk foglyai maradjanak. Engedjük, hogy szakítsanak ezekkel, s kritikus szemmel reflektálhassanak eddigi magatartásukra. Tegyük lehetővé nekik, hogy „kétkedhessenek” és kereshessenek; szabadon választhassanak, s érezzék, hogy az Egyház megkívánja a szabad, vissza-visszatérő döntést.

— Történelmi tudat: fedeztessük fel a fiatalokkal a történelem értelmét! Tanulják meg, mi a terve Istennek népével. Találják meg saját „szent történelműket” annak a népnek a kebelében, amely keresi az igazságot és az életet. Ismerjék fel felelősségüket a hit továbbadásában a következő nemzedékek számára.

— Nyíltság a szimbólumok felé: engedjük meg a fiataloknak, hogy teremthő módon fejezhessék ki életfelfogásukat és tegyék lehetővé, hogy szabadon és fokozatosan feltáruhasson előtűk a Biblia valamint a liturgia nyelvezete. Mutassunk rá, hogy ők maguk is képesek megközelíteni a Kifejezhetlent szimbolikus nyelven. Sok más egyéb között színdarabok, költemények, liturgiai jelenetek megrendezésével.

Ezek az elemek alkalmasak arra, hogy a fiatalokban kialakulhasson az a lelkület, amely lehetővé teszi a „megtérést” abban a pillanatban, amikor eljött az órája: Krisztus újból megragadta őket. Csak a közösségi környezet mutathatja meg nekik az egész hívő nép géniuszát, beleértve ennek tetteit, kereséseit és egész történelmét, s egyszersmind képesítheti őket arra, hogy megtalálják helyüket az életben, állandóan kiértékelve saját fejlődésüket.

Bárcsak a tanúság mellett szavatolnának az említett példák: a katekézis valóban a „megtérés” kiváltságos helye lehet a mai gyermekek, serdülők és felnőttek számára.

Forrás: Lumen Vitae, 1987/2

Dicenti Gyula

NEVELŐ — DIPLOMA NÉLKÜL

Élete nem úgy indult, mint aki nevelőnek készül. Mikor már tanulhatott, minden álma az volt, hogy orvos legyen. Lassan ébredt rá arra, hogy „a nevelés művészet; végeredményben tehát épp oly kevésbé tananyag mint a türelem és a hit vagy a képesség: élményből, tapasztalatból, a valóság átgondolásából és kiértékeléséből alakul ki” (I, 50. o.).*

Minndháromból bőségesen részesült.

Élményvilágára kitérően rányomta bélyegét a gyermekkor. Édesapja kies hegyi falucskában küzdött a felcseperedő gyerekserg mindennapi betevő falatjáért. A köves talaj amúgy is sovány adományát — egyik évben a vetőmagot is — a fagy, máskor a nyirkos nyár vagy a lavinák tizedelték meg. De a kevés beszédű, bölcs és mélyen hívő parasztember életkedve és reménye töretlenül sarjadt újra évről-évre.

„Anyám kilencedik gyermekének szülése után súlyos beteg lett. Néhány órával halála előtt ágyához vezettek testvéreimmel együtt. Apánk vele volt, de hamarosan kiment: nem akarta, hogy sírni lássuk. Nagyobb testvéreim is sírtak, mi kicsinyek nem tudtuk, mi a halál. ‚Gyerekek, legyetek jók!’ — mondotta anyám. Majd a betegápoló egymás után az ajtóhoz vezetett minket gyermekeket. Többé nem láttam anyámat. Emlékezetemben azonban örökre él. . . . Olyan korban éltem lelki közösségben édesanyámmal, amelyben

* Hermann Gmeiner életéről három könyv jelent meg: I. **Hermann Gmeiner: Eindrücke, Gedanken, Bekenntnisse.** SOS-Kinderdorf-Verlag, Innsbruck-München, 1980⁴, 108 o. II. **Hansheinz Reinprecht: Abenteuer Nächstenliebe.** Die Geschichte Hermann Gmeiners und der SOS-Kinderdörfer. Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1984, 470 o. III. **Hansheinz Reinprecht: Das war Hermann Gmeiner.** Eine Würdigung. Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1986, 40 o.